

ӘОЖ 327.5:620.9

FTAMP 11.25.67

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.007>

ҚАЗАҚСТАН МЕН ҚЫТАЙ АРАСЫНДАҒЫ ҚҰБЫР ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ДАМУ БОЛАШАҒЫ: ЭКОНОМИКАЛЫҚ НЫСАНА ЖӘНЕ ГЕОСАЯСИ ТӘУЕКЕЛ

***Ашимбаева А.¹, Байдаров Е.², Кагазбаева Ә.³**

***^{1,3} Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем
тілдері университеті, Алматы, Қазақстан**

**² Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, ҚР ҒЖБМ Ғылым
комитеті, Алматы, Қазақстан**

Аңдатпа. Әлемдік энергетикалық конъюнктураның күрделенуі мен көлік дәліздері үшін жаһандық бәсекелестіктің артуы Қазақстан мен Қытай арасындағы құбырлық ынтымақтастықты талдаудың ғылыми өзектілігін айқындай түседі. Энергетикалық ресурстарды сенімді және үздіксіз тасымалдау мәселесі қазіргі халықаралық қатынастар жүйесінде стратегиялық маңызға ие болып отыр. Осы зерттеудің мақсаты – екі мемлекет арасындағы магистралдық инфрақұрылымның даму перспективасына әсер ететін негізгі детерминанттарды негіздеу, сондай-ақ энергетикалық өзара іс-қимылдың тұрақтылығын айқындайтын ішкі және сыртқы факторларды анықтау. Зерттеу аясында салыстырмалы-талдамалық және құрылымдық талдау әдістері, статистикалық материалдарды, халықаралық келісімдерді және нормативтік-құқықтық құжаттарды зерделеу тәсілдері қолданылды, бұл алынған нәтижелердің кешенді әрі жүйелі сипатын қамтамасыз етеді. Жұмыстың ғылыми құндылығы трансшекаралық энергетикалық маршруттардың тиімділігін бағалау өлшемдерін нақтылаудан және инфрақұрылымдық жобалардың ұзақ мерзімді орнықтылығын арттыру үшін қажетті алғышарттарды айқындаудан көрініс табады.

Зерттеу нәтижелері құбыр жүйесін одан әрі кеңейтудің айқын экономикалық негізге ие екенін көрсетеді, өйткені бұл мемлекеттердің көлік-энергетикалық байланыстарын нығайтуға, экспорттық бағыттарды әртараптандыруға және транзиттік әлеуетті тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мұндай жобаларды іске асыру өңірдегі күштер тепе-теңдігінің өзгеруімен, сыртқы акторлардың ықпалымен және қосымша институционалдық әрі инвестициялық шешімдерді талап ететін технологиялық шектеулермен байланысты геосаяси қатерлерді де қамтиды. Жұмыстың ғылыми жаңашылдығы энергетикалық саясаттың орнықтылығын арттыруға, стратегиялық басымдықтарды халықаралық жағдайдың өзгеруіне бейімдеуге және туындайтын тәуекелдерді азайту

тетіктерін қалыптастыруға бағытталған тәсілдерді ұсынудан байқалады. Зерттеудің практикалық маңызы транзиттік инфрақұрылымды дамыту бағдарламаларын әзірлеуде, жаңа инвестициялық жобаларды бағалауда және Еуразия кеңістігіндегі энергетикалық ынтымақтастықтың даму сценарийлерін модельдеуде алынған нәтижелерді қолдану мүмкіндігімен айқындалады.

Тірек сөздер: құбыр инфрақұрылымы, Қазақстан, Қытай, энергетикалық ынтымақтастық, геосаяси тәуекелдер, экономикалық нысаналық, транзиттік әлеует, өңірлік интеграция

Кіріспе

Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымын дамыту болашағы энергетика нарығындағы ғаламдық өзгерістер мен Еуразиядағы геосаяси жағдайдың эволюциясы тұрғысынан ерекше маңызға ие болуда. Қазақстан көмірсутектердің маңызды жеткізушісі, ал Қытай энергияның ең ірі тұтынушысы болып табылады, бұл олардың ынтымақтастығын екі тарап үшін де стратегиялық түрде маңызды етеді. Тұрақты жұмыс істеуі және құбыр жолдарының кеңеюі экономиканың өсуіне ғана емес, сонымен қатар аймақтың энергетикалық қауіпсіздігіне де ықпал етеді.

Зерттеудің өзектілігі бірнеше фактормен анықталады: біріншіден, Қытайдың энергетикалық ресурстарға сұранысының өсуі. Қытай мұнай мен газ көздерін әртараптандыруды жалғастыруда, бұл Қазақстанды маңызды серіктеске айналдырады. Екіншіден, Қазақстанның экспортты әртараптандыру қажеттілігі. Мүмкін болатын санкциялық қауіптер мен ғаламдық энергетикалық саясаттағы өзгерістер жағдайында елге батыс пен Ресей маршруттарына тәуелділікті азайтуы маңызды. Үшіншіден, геосаяси тұрақсыздық. Ресейге санкциялық қысым, мұнай мен газ жеткізу логистикасындағы өзгерістер және Орталық Азиядағы энергетикалық ресурстарға бәсекелестіктің күшеюі құбыр инфрақұрылымы мәселесін халықаралық назардың тақырыбына айналдырады. Қытай көлік өткелі, соның ішінде құбыр желілерін белсенді түрде инвестициялауда, бұл Қазақстан үшін жаңа мүмкіндіктер ашатынын айта кету керек. Шетелдік зерттеушілердің пікірінше: «Қытай энергетика саласында әлемдік көшбасшы рөлін атқарады. Қытай Орталық Азияда халықаралық энергетикалық желіні құруда. Жақсы дамыған инфрақұрылымның, инвестициялардың және саяси ерік-жігердің арқасында Қытай Қазақстанның тұрақты энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін өте қолайлы» [1, 10743 б.]. Атап айтқанда, 2006 жылы пайдалануға берілген Қазақстан-Қытай мұнай құбырының құрылысы басқа елдердің аумағын айналып өтіп, қазақстандық мұнайды Қытайға экспорттауға мүмкіндік берді, бұл жеткізу сенімділігі мен тиімділігін арттырды [2]. Сонымен қатар, 2009 жылы Түркменстан

– Өзбекстан – Қазақстан – Қытай газ құбырының іске қосылуы Орталық Азиядан Қытайға газ экспортын жүзеге асыру үшін жаңа мүмкіндіктер аша отырып, бұл аймақтағы энергетикалық серіктестікті нығайтты [2]. Қытайдың экономикасының қарқынды дамуы мұнай мен газдың тұрақты жеткізілімін қамтамасыз ету үшін құбыр инфрақұрылымын кеңейтуге инвестицияларды ынталандыратын энергетикалық ресурстарға сұраныстың артуымен қатар жүреді [4]. Қытай компаниялары Қазақстанның мұнай-газ секторына белсенді инвестиция салып, мұнай мен газ өндіруде елеулі үлес алуда, бұл бірлескен жобалардың дамуына және екіжақты ынтымақтастықтың нығаюына ықпал етеді. Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымын дамыту перспективаларын зерттеу жаңа жобалардың экономикалық негізділігін бағалау, тәуекелдерді анықтау және оларды азайту стратегияларын әзірлеу үшін қажет. Қазақстандық сарапшылардың пікірінше, мұнай-газ транзитін кеңейтудің негізгі тәуекелдері – геосаяси тұрақсыздық және басқа экспорттық бағыттармен қақтығыстар жиі болатын аймақтарға жақын орналасу құбырлар мен инвестициялар қауіпсіздігіне қатер төндіруі мүмкін [4]. Энергетикалық ресурстардың баламалы экспорттық жолдарының, мысалы, Ресей және Иран маршруттарының болуы Қазақстан арқылы транзит көлемдеріне әсер етуі мүмкін және жобалардың экономикалық тиімділігін төмендетуі ықтимал [2]. Осылайша, Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымын дамыту екі елдің энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету және экономикалық өсуін қолдау тұрғысынан стратегиялық маңызды болып табылады. Дегенмен, қазіргі тәуекелдерді ескере отырып олардың азаюын қамтамасыз ету үшін маңызды. Зерттеудің мақсаты: экономикалық және геосаяси факторларды ескеріп, құбыр желілерінің даму болашақтарын талдау. Зерттеу әдістері: статистикалық деректерді, халықаралық келісімдер мен экономикалық болжамдарды талдау.

Материалдар мен әдістер сипаттамасы

Бұл зерттеуді жүргізу үшін мазмұнды талдау әдісі, тарихи-хронологиялық, әлеуметтік-аналитикалық, статистикалық әдістер қолданылды. Ынтымақтастықтың әлсіз және күшті жақтарын анықтау үшін әлеуметтік-аналитикалық әдіс қолданылды. Қытайлық және қазақстандық компаниялардың ресми сайттарынан алынған мәліметтер түсіндіріліп, статистикалық әдісті қолдана отырып талдау жүргізілді. Жұмыста мемлекеттік статистика мен интернет-ресурстар, заңнамалық актілері, БАҚ мәтіндері, ғылыми мақалалар пайдаланылды.

Мақалада саяси, экономикалық және инфрақұрылымдық талдау әдістерін ұштастыратын кешенді пәнаралық тәсіл қолданылды. Зерттеудің әдіснамалық негізі жүйелік және құрылымдық-функционалдық талдау

қағидаттарына сүйенеді, бұл құбыржол инфрақұрылымның кеңірек энергетикалық, сыртқы саяси және экономикалық жүйенің құрамдас бөлігі ретінде қарастыруға мүмкіндік берді. Зерттеудің эмпирикалық базасын халықаралық және ұлттық ұйымдардың ресми статистикалық деректері, сондай-ақ стратегиялық құжаттардың, энергетика секторын дамыту бағдарламаларының, мемлекетаралық келісімдердің және салалық есептердің мәтіндері құрады. Сонымен қатар салалық зерттеу орталықтары мен сараптамалық платформалардың аналитикалық материалдары пайдаланылды.

Зерттеу аясында қолданыстағы және перспективалы құбыржол жеткізу бағыттарын салыстыруға, сондай-ақ олардың экономикалық тиімділігін, геосаяси тәуекелдерін және институционалдық шектеулерін бағалауға мүмкіндік берген салыстырмалы әдіс қолданылды. Құбыржолдардың өткізу қабілеті, экспорт көлемдері, инвестициялар және халықаралық нарықтардағы энергетикалық ресурстарға сұраныс динамикасы жөніндегі деректерді өңдеу үшін экономикалық-статистикалық талдау пайдаланылды.

Құбыржол инфрақұрылымының дамуына әсер ететін факторларды анықтау мақсатында геоэкономикалық жағдайларды, көлік-логистикалық параметрлерді, экологиялық талаптарды және халықаралық энергетикалық нарықтардың конъюнктурасын бағалауды қамтитын факторлық талдау жүргізілді.

Нәтижелер

Қытай жалпы ішкі өндірістің тұрақты өсуін және адам дамуы индексінің жоғары деңгейін көрсетеді. Тұрақты экономикалық өсуге қол жеткізу үшін Қытайға тұрақты энергиямен қамтамасыз ету қажет. Ирандық зерттеушілер А.Могани мен А. Малеканың пікірінше: «Каспий бассейнінің энергетикалық ресурстары Қытайды энергиямен қамтамасыз ету үшін өте маңызды» [5, 2279 б.]. Каспий бассейніндегі Қытайдың энергетикалық дипломатиясы «Бір белдеу, бір жол» бастамасына, Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы шеңберіндегі ынтымақтастыққа және Каспий өңірі елдерімен екіжақты ынтымақтастыққа негізделеді. Каспий өңірінің мемлекеттері арасында Қазақстан Қытай үшін маңызды орын алады. Қытай Қазақстанның энергетикалық секторына орасан зор қаражат салуда. Sinopec, China National сияқты бірнеше қытайлық компаниялар мұнай корпорациясы (CNPC) және Қытай ұлттық оффшорлық мұнай корпорациясы (CNOOC) Қазақстанның мұнай-газ саласына 20 миллиард доллардан астам инвестиция салды [5, 2285 б.]. Жоғарыда атап өтілгендей, екі ел арасындағы мұнай мен газды тиімді тасымалдауды қамтамасыз ететін Қазақстан мен Қытайдың энергетикалық ынтымақтастығында құбыр инфрақұрылымы басты рөл атқарады. Қолданыстағы мұнай және газ құбырларын қарастырайық.

Атасу-Алашанькоу мұнай құбыры: Бұл магистральдық мұнай құбыры Қазақстаннан Қытайға мұнай тасымалдауға арналған. Бастапқы нүкте – Ұлытау өңіріндегі Атасу қабылдау пункті, ал соңғы нүкте – Қытайдағы Алашанькоу. Мұнай құбырының ұзындығы 965,1 км, жобалық қуаты жылына 20 млн. Бұл құбыр арқылы 2022 жылы 11,2 миллион тонна мұнай тасымалданса, 2023 жылдың бірінші жартыжылдығында 10,9 миллион тонна мұнай тасымалданған [6].

Кеңқияқ-Құмкөл мұнай құбыры Қазақстанның батыс облыстарынан мұнай тасымалдауға арналған. Бастапқы нүкте – «Кеңқияқ» қабылдау пункті, соңғы нүктесі – «Құмкөл». Мұнай құбырының ұзындығы 794,263 шақырымды құрайды. Максималды қуаттылығы жылына 10 млн тоннаға жетеді, қосымша мұнай айдау станцияларын салу арқылы 20 млн тоннаға дейін арттыру мүмкіндігі бар. 2022 жылы 8,5 млн тонна мұнай тасымалданса, 2023 жылдың бірінші жартыжылдығында – 6,7 тонна мұнай [6]. 2023 жылы Қазақстаннан мұнай экспортының жалпы көлемі 70,5 млн тоннаны құрады, бұл өткен жылмен салыстырғанда 9,6%-ға артық [7].

Сонымен қатар, Қазақстан мен Қытай арасында инфрақұрылымды кеңейту бойынша жоспарлар әзірленуде. Мысалы, 2023 жылдың мамырында «ҚазМұнайГаз» мен CNPC Кеңқияқ-Атырау және Кеңқияқ-Құмкөл мұнай құбырларын кеңейту бойынша алдын ала зерттеу жүргізу туралы келісім жасалды. Осылайша, олардың өткізу қабілетін жылына 15 млн тонна және 20 млн тоннаға дейін арттыру жоспарлануда [8]. Демек, Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымы белсенді түрде дамып келеді, бұл екі ел арасындағы энергетикалық ынтымақтастықты нығайтуға ықпал етеді.

Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр желісін кеңейту Қытайдың өсіп келе жатқан энергия қажеттіліктерін және Қазақстан экономикасы үшін әлеуетті пайданы ескере отырып, айтарлықтай экономикалық мағына береді. Елдің энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында Қытай бай табиғи энергетикалық ресурстарды игеруге белсенді түрде қатысады және Қазақстанның мұнай мен газ ресурстарының: барлаудан өндіруге дейін және өндеуден тасымалдауға дейінгі кең желісін қолдайды. Қытай трансұлттық компанияларының 98%-ы энергетикалық секторға – мұнай мен табиғи газ өндіру және тасымалдаумен байланысты инвестициялармен айналысады [9].

Соңғы 20 жылда Қытай Қазақстан экономикасына 36,7 млрд доллар инвестиция салды. Қытайлық инвесторлар әртүрлі газ жобаларына 6 миллиард доллардан астам инвестиция салды. Қытайдың ірі компанияларының инвестициялық мәмілелері 1-кестеде келтірілген.

Кесте 1. Қытай компанияларының Қазақстан Республикасының энергетика секторындағы ірі инвестициялық мәмілелері [10].

Шартқа қол қойылған жылы	ҚХР инвестор компаниясы	Инвестициялар көлемі (\$ млрд.)	Мәмілеге қатысқан Қазақстан тарапынан компаниялар
2005	China National Petroleum Corp. (CNPC)	4.2	PetroKazakhstan
2006	China International Trust and Investment (CITIC)	1.9	Nations Energy
2007	China National Petroleum Corp. (CNPC)	1.3	
2008	Xinjiang Guanghui	0.3	Tarbagatay Munay
2009	China National Petroleum Corp. (CNPC)	2.6	Central Asia Petroleum
2009	China Investment Corporation (CIC)	0.9	JSC, KazMunaiGas, E&P
2010	Gezhouba, Xinjiang International Cooperation Corp	0.7	Kazakhstan Natural Gas
2011	China Petroleum and Chemical (Sinopec)	0.9	Marubeni
2012	Three Gorges	0.4	
2012 - 2013	China National Petroleum Corp. (CNPC)	6.7	KazMunaiGas
2014	Geo-Jade Petroleum	0.5	Maten Petroleum
2014	China National Petroleum Corp. (CNPC)	1.6	
2014	Sinopec	1.1	Lukoil
2015	Geo-Jade Petroleum	0.5	KoZhan Gold Invetment
2021	China General Nuclear	0.4	Ulba-TVS Kazatomprom
2022	China National Chemical Engineering	0.3	

1-кестеде көрсетілгендей China National Petroleum Corp ұлттық корпорациясы. (CNPC) Қашағанның 8% акциясын және Қазақстанның батысында бірнеше кен орындарын игеріп жатқан «PetroKazakhstan» компаниясының 67% акциясын сатып алды. Екі мәміленің жалпы сомасы 9,2 млрд-тан асты.

Қытай әлемдегі ең ірі энергия тұтынушыларының бірі болып табылады және оның мұнай мен газға деген қажеттілігі арта түспек. 2022 жылғы мәліметтер бойынша, Қытай үлкен көлемде мұнай мен газ импорттады, бұл оның энергетикалық ресурстарды сыртқы көздерден алуына тәуелділігін көрсетеді. Бұл Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымын

кеңейту мәселесін стратегиялық маңызды етеді, өйткені ол энергия ресурстарының тұрақты жеткізілімін қамтамасыз етуге ықпал етеді. Қазақстан экономикасына жаңа құбыр желілерінің әсеріне келер болсақ, бірінші кезекте бұл экономикаға инвестициялардың өсуін қамтамасыз етеді. Мысалы, құбырлар құрылысы мен кеңейту маңызды капитал салымдарын талап етеді. Мысалы, Атасу – Алашанькоу мұнай құбырының құрылысы 700 миллион АҚШ долларына бағаланған [6]. Осындай жобалар шетелдік инвестицияларды тартуға және инфрақұрылымды дамытуға ықпал етеді. Екіншіден, бұл транзиттен түсетін кірістер. Мұнай мен газды құбырлар арқылы экспорттау Қазақстанға транзиттік алымдар мен салықтардан тұрақты кірістер әкеледі. 2022 жылы Атасу-Алашанькоу мұнай құбыры арқылы Қытайға қазақстандық мұнай экспортының 30%-ға артуы сияқты жеткізілім көлемін ұлғайту бұл кірістерді арттыруға ықпал етеді [6]. Үшіншіден, ірі инфрақұрылымдық жобаларды іске асыру құрылыс сатысында да, құбырларды пайдалану кезінде де жұмыс орындарын құруға ықпал етеді, бұл халықты жұмыспен қамтамасыз ету деңгейіне және өңірлердің әлеуметтік-экономикалық дамуына оң әсер етеді. Жоғарыда айтылғандарға байланысты, 2025 жылғы 1 наурызда Астанада ҚР Энергетика вице-министрі Ерлан Ақкенженов пен Қытай ұлттық мұнай корпорациясы (CNPC) өкілдері арасында жұмыс кездесуі өтті. Талқылауға қойылған маңызды инфрақұрылымдық жобалардың бірі Бейнеу-Бозой-Шымкент газ құбырының екінші желісінің құрылысы болды. Бұл жобаны іске асыру газбен жабдықтау жүйесінің қуаттылығын айтарлықтай арттырады, бұл ішкі нарықты да, экспортқа да тұрақты газ жеткізуді қамтамасыз етеді. Бұл Қазақстанның энергетикалық қауіпсіздігін арттыру және аймақтық энергетикалық сектордағы позициясын нығайтудағы маңызды қадам болмақ. Кездесу барысында «МаңғыстауМұнайГаз» және «Өріктау» кен орындары бойынша келісімдерді ұзарту мәселелері, сондай-ақ табиғи газды тасымалдау мен сатуға қатысты аспектілер де талқыланды. Қазақстан мен Қытай ынтымақтастықтың қазіргі деңгейін сақтап қана қоймай, оны әлемдік энергетикалық нарықтағы заманауи сын-қатерлер мен үрдістерге бейімдеуге ниетті [11].

Талқылау

Ресей, Иран және Әзірбайжан арқылы мұнай экспортының балама жолдарын қарастыратын болсақ. Дәстүрлі түрде Қазақстан мұнайының едәуір бөлігін ресейлік құбыр жүйесі арқылы экспорттайды. Алайда бір транзиттік бағытқа тәуелділік елдегі саяси және экономикалық жағдайға байланысты тәуекелдерді тудыруы мүмкін. Иран арқылы мұнай экспорттау қаупі де бар. Ең алдымен, осы ел арқылы өтетін экспорт геосаяси қиындықтарға, соның ішінде халықаралық санкциялар мен аймақтағы тұрақсыздыққа тап

болып, бұл бағыттың тартымдылығын шектейді. Ақырында, Транскаспий бағыты мұнай мен газды Каспий теңізі арқылы Әзірбайжанға және одан әрі Еуропаға тасымалдауды қамтиды. Ол қолданыстағы маршруттарға балама бергенімен, техникалық және экологиялық қиындықтар, сондай-ақ халықаралық ынтымақтастық қажеттілігі оны жүзеге асыруды қиындатады. Осылайша, осы баламалармен салыстырғанда, Қытайдың энергетикалық ресурстарға тұрақты сұранысын, географиялық жақындығын және қолданыстағы инфрақұрылымын ескере отырып, Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр желісін кеңейту экономикалық тұрғыдан тиімді болып көрінеді. Осыдан шығатын қорытынды, Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр желісін кеңейту екі елдің стратегиялық мүдделеріне сай келеді, себебі ол Қытайға энергия ресурстарын сенімді түрде жеткізуді қамтамасыз етіп, Қазақстан экономикасының дамуын инвестициялар, транзиттен түсетін кірістер және жұмыс орындарын құру арқылы ынталандырады.

Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымын кеңейту бірқатар геосаяси тәуекелдер мен қиындықтармен байланысты, олар жаһандық және аймақтық саясаттың ықпалымен, сондай-ақ басқа энергетикалық ойыншылардың әрекеттерімен туындауы мүмкіндігін айта кету керек. Сонымен қатар, Қытай Орталық Азияны, оның ішінде Қазақстанды, өзінің энергетикалық қажеттіліктерін қамтамасыз ету үшін стратегиялық маңызды аймақ ретінде қарастырады. Бұл, ең алдымен, энергия ресурстарының көздерін әртараптандыруға және басқа державалар бақылауындағы теңіз жолдарынан тәуелділікті азайтуға деген ұмтылысымен байланысты. Дегенмен, Қытайдың аймақтағы белсенді қатысуы Ресей мен АҚШ сияқты басқа да ірі ойыншылардың алаңдаушылығын тудыруы мүмкін, бұл белгілі бір геосаяси тәуекелдерді тудырады [5, 2288 б.]. Келесі геосаяси тәуекел – басқа энергетикалық ойыншылардың қысымы. Мысалы, Ресей Орталық Азия аймағын өзінің стратегиялық мүдделер аймағы ретінде қарастырады. Сондықтан Қытайдың Қазақстанның энергетикалық секторындағы қатысуын кеңейту Ресей тарапынан бәсекелестік ретінде қабылдануы мүмкін, бұл геосаяси шиеленіске алып келуі ықтимал [12, 150 б.]. Сонымен қатар, АҚШ пен ЕО Қазақстанға Қытаймен энергетика саласындағы ынтымақтастығын шектеу үшін қысым көрсетуі мүмкін. Оның үстіне Батыстың Ресейге қарсы санкциялары оның энергетика саласында Ресеймен тығыз байланысын ескере отырып, Қазақстанға жанама әсер етуі мүмкін [13, 328 б.]. Ақырында, маңызды энергетикалық ойыншы - маңызды мұнай мен газ қорына ие Иран. Оның аймақтық энергетикалық саясатқа қатысуы халықаралық санкциялар мен саяси оқшауланумен шектелген. Дегенмен, Иранға қарсы санкцияларды алып тастау ықтималдығы аймақтағы күштер балансын өзгертіп, Қазақстан мен Қытай арасындағы энергетикалық ынтымақтастығына әсер етуі мүмкін.

Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымын дамытуға арналған ықтимал көлік және логистикалық қауіптерді қарастырайық. Біріншіден, оларға аймақтағы негізгі ойыншыларға қарсы бағытталған халықаралық санкциялар жатады, бұл бірлескен энергетикалық жобаларды жүзеге асыруды қиындатуы мүмкін. Мысалы, Ресейге қарсы санкциялар технологиялар мен қаржыландыруға қол жеткізуді шектейді, бұл энергетика саласындағы ынтымақтастықты қиындатуы мүмкін [14, 308 б.]. Екіншіден, қазіргі инфрақұрылым мұнай мен газды тасымалдаудың өсуі үшін жеткілікті дамымаған болуы мүмкін. Құбыр желісін жаңарту және кеңейту қажеттілігі үлкен инвестициялар мен елдер арасындағы келісімдерді талап етеді, бұл геосаяси факторлармен қиындауы мүмкін. Сонымен қатар, кейбір мұнай кен орындарындағы қорлардың таусылуы, өндіру тиімділігін арттыру және пайдалану мерзімін ұзарту үшін заманауи технологияларды белсенді енгізуді қажет етеді. Бұл өндіріс деңгейін сақтап қана қоймай, экономикалық тәуекелдерді азайтуға мүмкіндік береді. Үшіншіден, құбырлардың құрылысы мен пайдаланылуы экологиялық тәуекелдермен байланысты, оның ішінде мұнай мен газдың ағуы, бұл қоршаған ортаға зиян келтіруі мүмкін. Бұл экологиялық ұйымдар мен жергілікті тұрғындардың наразылығын тудырып, жобалардың кешігуіне немесе тоқтатылуына әкелуі мүмкін. Осылайша, Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымын кеңейту жаһандық және аймақтық ойыншылардың ықпалымен, сондай-ақ көлік және экологиялық қауіптермен байланысты кешенді геосаяси тәуекелдер мен қиындықтарды қамтиды. Мұндай жобалардың табысты жүзеге асырылуы осы факторларды ескере отырып, оларды азайту стратегияларын әзірлеуді талап етеді.

Қорытынды

Қорытындылай келе, біз Қазақстанның инфрақұрылымдық жобаларының тәуекелдерін азайту және экономикалық тиімділігін арттыру үшін келесі ұсыныстарды ұсынамыз. Экспорттық бағыттарды әртараптандыру үшін мұнай мен газ экспортының баламалы бағыттарын әзірлеу қажет. Бұл бір бағытқа тәуелділікті азайтып, геосаяси тәуекелдерді азайтады. Әрі қарай : көршілес елдермен белсенді ынтымақтастық және көпжақты бастамаларға қатысу аймақтағы тұрақтылық пен болжамдылыққа ықпал етуі мүмкін. Сонымен қатар, халықаралық компаниялармен және ұйымдармен ынтымақтастық арқылы инвестициялар мен технологияларды тарту маңызды. Экологиялық нормалар мен стандарттарды қатаң сақтау қоршаған ортаға теріс әсерлерді болдырмауға және жобаларға қоғамдық сенімділікті арттыруға көмектеседі. Ақырында, әлемдік энергетикалық нарықтардағы ықтимал өзгерістерді ескеретін стратегияларды әзірлеу жаңа жағдайларға бейімделуге және бәсекеге қабілеттілікті сақтауға мүмкіндік

береді. Біздің ойымызша, осы ұсыныстарды жүзеге асыру Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымының сәтті дамуына ықпал етіп, энергетика саласындағы тұрақты және өзара пайдалы ынтымақтастықты қамтамасыз етеді. Жүргізілген зерттеу Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымын кеңейту энергетикалық ынтымақтастықтың стратегиялық маңызды бағыты екенін көрсетті. Қытайдың өсіп келе жатқан энергия тұтынуы, Қазақстанның экспорттық бағыттарды әртараптандыруға ұмтылысы, қалыптасқан экономикалық өзара тәуелділік мұнай мен газ транзитін одан әрі дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасайды. Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр желісін кеңейтудің болашағы зор. Біріншіден, мұнай мен газды тасымалдау көлемін ұлғайту Қазақстанға экспорт пен транзиттен қосымша кіріс алуға, инвестиция тартуға және жаңа жұмыс орындарын ашуға мүмкіндік береді. Қытай өз кезегінде энергия импортын әртараптандыру арқылы энергетикалық қауіпсіздікті арттыра алады. Екіншіден, құбыр желісінің дамуы басқа энергетикалық ойыншылардың (Ресей, АҚШ, ЕО, Иран) бәсекелестігін, санкциялық шектеулерді және инфрақұрылымдық проблемаларды қоса алғанда, бірқатар тәуекелдерге тап болады. Алайда, Қазақстан мен Қытай арасындағы мүдделер тепе-теңдігі және олардың тұрақты ынтымақтастыққа деген ұмтылысы осы тәуекелдерді азайтуға ықпал етеді. Үшіншіден, инфрақұрылымды әрі қарай дамыту үшін қазіргі құбырлар жүйесін жаңғырту, жаңа технологияларды енгізу және қоршаған ортаға теріс әсерді азайту мақсатында экологиялық стандарттарды қатаң сақтауды қажет етеді.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Darke W., Karatayev M., Lisiakiewicz R. Sustainable energy security for Central Asia: Exploring the role of China and the United Nations // *Energy Reports*. – 2022. - № 8. – P.10741–10750. URL: <https://doi.org/10.1016/j.egy.2022.08.213>
- [2] Жильцов С. Трубопроводы в Центральной Азии и каспийском регионе: новый этап борьбы. URL: https://ca-c.org.ru/journal/2014/journal_rus/cac-03/11.shtml?
- [3] Энергетическое сотрудничество Казахстана и Китая. URL: <https://ame-global.kz/energeticheskoe-sotrudnichestvo-kazaxstana-i-kitaya/>
- [4] Каукенов А. Энергетическое сотрудничество Казахстана и Китая. URL: <https://powerexpo.kz/ru/press-tsentr/novosti/novosti-blog/1397-energeticheskoe-sotrudnichestvo-kazakhstan-i-kitaya?>
- [5] Moghani A., Maleki A. China's energy diplomacy in the Caspian Basin and its impact on the energy security of Europe // *Energy Reports*. – 2024. - № 11. – P. 2279–2294. URL: <https://doi.org/10.1016/j.egy.2024.01.070>
- [6] ТОО «Казахстанско-Китайский Трубопровод». URL: <https://www.kcp.kz/company/about?>

[7] Казахстан экспортировал в Китай 1,2 млн тонн нефти в 2023 году. URL: <https://nangs.org/news/markets/oil/kazakhstan-eksportiroval-v-kitaj-1-2-mln-tonn-nefti-v-2023-godu>

[8] Транспортировка нефти. URL: <https://ar2023.kmg.kz/ru/strategic-report/operating-review/oil-transportation?>

[9] Платежный баланс и внешний долг Республики Казахстан за первую полугодия 2022. Национальный Банк Казахстана. URL: <https://nationalbank.kz/ru/news/vneshniy-dolg>

[10] China Global Investment Tracker. URL: <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>

[11] Бейсембаев Д. Казахстан и Китай расширяют стратегическое партнерство в нефтегазовой сфере. URL: https://el.kz/ru/kazakhstan-i-kitay-rasshiyayut-strategicheskoe-partnerstvo-v-neftegazovoy-sfere_400015068

[12] Хунцзян Ч. Перспективы развития казахстано-китайских отношений в новых геополитических реалиях // Известия Восточного института. - 2023. - № 1. - С. 147–155.

[13] Мигел А.А., Мамедова Н.Х., Неведомская Ю.Л., Кузнецова А.А. Влияние санкций на нефтяные доходы и таможенные платежи в бюджет РФ: выводы и решения // Вестник Академии знаний. – 2024. - № 3 (62). – С. 327-331.

[14] Решетников С.Б., Чернышев А.К. Влияние санкционных ограничений на отдельные отрасли экономики Российской Федерации // Вестник Академии знаний. – 2024. - № 4 (63). - С. 306-310.

REFERENCES

[1] Darke W., Karatayev M., Lisiakiewicz R. Sustainable energy security for Central Asia: Exploring the role of China and the United Nations // Energy Reports. – 2022. - № 8. – P.10741–10750. URL: <https://doi.org/10.1016/j.egy.2022.08.213>

[2] Zhil'cov S. Truboprovody v Central'noj Azii i kaspiskom regione: novyj jetap bor'by. [Pipelines in Central Asia and the Caspian region: a new stage of the struggle] URL: https://ca-c.org.ru/journal/2014/journal_rus/cac-03/11.shtml? [in Russ.]

[3] Jenergeticheskoe sotrudnichestvo Kazakhstana i Kitaja. [Energy cooperation between Kazakhstan and China] URL: <https://ame-global.kz/energeticheskoe-sotrudnichestvo-kazakhstan-i-kitaya/> [in Russ.]

[4] Kaukenov A. Jenergeticheskoe sotrudnichestvo Kazakhstana i Kitaja. [Energy cooperation between Kazakhstan and China] URL: <https://powerexpo.kz/ru/press-tsentr/novosti/novosti-blog/1397-energeticheskoe-sotrudnichestvo-kazakhstan-i-kitaya?> [in Russ.]

[5] Moghani A., Maleki A. China's energy diplomacy in the Caspian Basin and its impact on the energy security of Europe // Energy Reports. – 2024. - № 11. – P. 2279–2294. URL: <https://doi.org/10.1016/j.egy.2024.01.070>

[6] TOO «Kazakhstansko-Kitajskij Truboprovod». [Kazakhstan-China Pipeline LLP.] URL: <https://www.kcp.kz/company/about?> [in Russ.]

[7] Kazakhstan jeksportiroval v Kitaj 1,2 mln tonn nefti v 2023 godu. [Kazakhstan exported 1.2 million tons of oil to China in 2023.] URL: <https://nangs.org/news/markets/oil/kazakhstan-eksportiroval-v-kitaj-1-2-mln-tonn-nefti-v-2023-godu> [in Russ.]

[8] Transportirovka nefti. [Oil transportation] URL: <https://ar2023.kmg.kz/ru/strategic-report/operating-review/oil-transportation?> [in Russ.]

[9] Platezhnyj balans i vneshnij dolg Respubliki Kazakhstan za pervuju polugoda 2022. Nacional'nyj Bank Kazahstana. (sajt). [Balance of payments and external debt of the Republic of Kazakhstan for the first half of 2022. National Bank of Kazakhstan.] URL: <https://nationalbank.kz/ru/news/vneshnij-dolg> [in Russ.]

[10] China Global Investment Tracker. URL: <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>

[11] Bejsembaev D. Kazakhstan i Kitaj rasshirjajut strategicheskoe partnerstvo v neftegazovoj sfere. [Kazakhstan and China are expanding their strategic partnership in the oil and gas sector.] URL: https://el.kz/ru/kazahstan-i-kitaj-rasshiryayut-strategicheskoe-partnerstvo-v-neftegazovoy-sfere_400015068/ [in Russ.]

[12] Hunczjan Ch. Perspektivy razvitija kazahstano-kitajskih otnoshenij v novyh geopoliticheskikh realijah [Prospects for the development of Kazakh-Chinese relations in the new geopolitical realities] // Izvestija Vostochnogo instituta [Izvestia of the Oriental Institute]. – 2023. - №1. - S. 147–155. [in Russ.]

[13] Migel A.A., Mamedova N.H., Nevedomskaja Ju.L., Kuznecova A.A. Vlijanie sankcij na neftjanye dohody i tamozhennye platezhi v bjudzhet rf: vyvody i reshenija [The impact of sanctions on oil revenues and customs payments to the budget of the Russian Federation: conclusions and solutions] // Vestnik Akademii znaniy [Bulletin of the Academy of Knowledge]. – 2024. - № 3(62). – S. 327–331. [in Russ.]

[14] Reshetnikov S.B., Chernyshev A.K. Vlijanie sankcionnyh ogranicenij na otel'nye otrasli jekonomiki Rossijskoj Federacii [The impact of sanctions restrictions on certain sectors of the Russian economy] // Vestnik Akademii znaniy [Bulletin of the Academy of Knowledge]. – 2024. -№ 4(63). – S. 306–310. [in Russ.]

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF PIPELINE INFRASTRUCTURE BETWEEN KAZAKHSTAN AND CHINA: ECONOMIC FEASIBILITY AND GEOPOLITICAL RISKS

*Ashimbayeva A.¹, Baydarov E.², Kagazbaeva E.³

^{*1, 3} Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World
Languages, Almaty, Kazakhstan

² R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies of the Science Committee of
the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan,
Almaty, Kazakhstan

Abstract. The increasing complexity of the global energy environment and the intensification of competition for transport corridors significantly enhance the scholarly relevance of analyzing pipeline cooperation between Kazakhstan and China. Ensuring reliable and uninterrupted transportation of energy resources has become a matter of strategic importance within the contemporary system of international relations. The purpose of this study is to substantiate the key determinants influencing the prospects for the development of major infrastructure between the two states, as well as to identify internal and external factors shaping the sustainability of energy interaction. The research employs comparative-analytical and structural methods, along with the analysis of statistical data, international agreements, and regulatory documents, which ensures a comprehensive and systematic character of the findings. The scientific value of the study lies in clarifying the criteria for assessing the effectiveness of transboundary energy routes and identifying the prerequisites necessary to enhance the long-term resilience of infrastructure projects.

The results demonstrate that further expansion of the pipeline system is economically justified, as it contributes to strengthening transport and energy linkages between the states, diversifying export routes, and ensuring more efficient utilization of transit potential. At the same time, the implementation of such projects is associated with geopolitical risks stemming from shifts in the regional balance of power, the influence of external actors, and technological constraints that require additional institutional and investment solutions. The scientific novelty of the research is reflected in the proposed approaches aimed at enhancing the sustainability of energy policy, adapting strategic priorities to changes in the international environment, and developing mechanisms to mitigate emerging risks. The practical significance of the study lies in the applicability of its results to the development of transit infrastructure programs, the assessment of new investment projects, and the modelling of scenarios for energy cooperation in the Eurasian region.

Keywords: pipeline infrastructure, Kazakhstan, China, energy cooperation, geopolitical risks, economic feasibility, transit potential, regional integration

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТРУБОПРОВОДНОЙ
ИНФРАСТРУКТУРЫ МЕЖДУ КАЗАХСТАНОМ И КИТАЕМ:
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТЬ
И ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ РИСКИ**

*Ашимбаева А.¹, Байдаров Е.², Кагазбаева Э.³

*^{1,3} Казахский университет международных отношений и мировых языков
имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

² Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова Комитета науки МНВО
РК, Алматы, Казахстан

Аннотация. Усложнение мировой энергетической конъюнктуры и усиление глобальной конкуренции за транспортные коридоры значительно повышают научную актуальность анализа трубопроводного сотрудничества между Казахстаном и Китаем. Вопрос надежной и бесперебойной транспортировки энергетических ресурсов приобретает стратегическое значение в современной системе международных отношений. Целью настоящего исследования является обоснование ключевых детерминант, влияющих на перспективы развития магистральной инфраструктуры между двумя государствами, а также выявление внутренних и внешних факторов, определяющих устойчивость энергетического взаимодействия. В рамках исследования применялись сравнительно-аналитический и структурный методы, анализ статистических материалов, международных соглашений и нормативно-правовых документов, что обеспечило комплексный и системный характер полученных результатов. Научная ценность работы заключается в уточнении критериев оценки эффективности трансграничных энергетических маршрутов и выявлении предпосылок, необходимых для повышения долгосрочной устойчивости инфраструктурных проектов.

Результаты исследования показывают, что дальнейшее расширение трубопроводной системы обладает выраженной экономической обоснованностью, поскольку способствует укреплению транспортно-энергетических связей государств, диверсификации экспортных направлений и более эффективному использованию транзитного потенциала. Вместе с тем реализация подобных проектов сопряжена с геополитическими рисками, обусловленными изменением регионального баланса сил, влиянием внешних акторов и технологическими ограничениями, требующими дополнительных институциональных и инвестиционных решений. Научная новизна работы проявляется в предложении подходов, направленных на повышение устойчивости энергетической политики, адаптацию стратегических приоритетов к изменениям международной обстановки и формирование механизмов минимизации возникающих рисков. Практическая значимость исследования определяется возможностью применения полученных результатов при разработке программ

развития транзитной инфраструктуры, оценке новых инвестиционных проектов и моделировании сценариев развития энергетического сотрудничества в Евразийском пространстве.

Ключевые слова: трубопроводная инфраструктура, Казахстан, Китай, энергетическое сотрудничество, геополитические риски, экономическая целесообразность, транзитный потенциал, региональная интеграция

Мақала түсті / Статья поступила / Received: 12.12.2025.

Жариялауға қабылданды / Принята к публикации / Accepted: 27.03.2026.

Авторлар туралы мәлімет:

Ашимбаева Асем Қуатбекқызы – PhD докторант, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: meili8787@mail.ru

Байдаров Еркін Ұланұлы – жетекші ғылыми қызметкер, философия ғылымдарының докторы (PhD), профессор, Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан, e-mail: erkin_u.68@mail.ru

Кагазбаева Эльмира Маратовна – шығыстану факультетінің деканы, Абылай атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: kagazbaeva.e@gmail.com

Сведения об авторах:

Ашимбаева Асем Куатбековна – PhD-докторант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: meili8787@mail.ru

Байдаров Еркін Уланович – ведущий научный сотрудник, доктор философских наук (PhD), профессор, Институт востоковедения имени Р.Б. Сулейменова Комитета науки МНВО РК, Алматы, Казахстан, e-mail: erkin_u.68@mail.ru

Кагазбаева Эльмира Маратовна – декан факультета востоковедения, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: kagazbaeva.e@gmail.com

Information about the Authors

Ashimbayeva Asem Kuatbekovna – PhD Doctoral Student, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: meili8787@mail.ru

Baydarov Yerkin Ulanovich – Leading Research Fellow, Doctor of Philosophy (PhD), Professor, R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies, Almaty, Kazakhstan, e-mail: erkin_u.68@mail.ru

Kagazbaeva Elmira Maratovna – Dean of the Faculty of Oriental Studies, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: kagazbaeva.e@gmail.com